

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ИЛМИЙ-ИШЛАБ ЧИҚАРИШ МАРКАЗИ

ПАХТА СЕЛЕКЦИЯСИ, УРУҒЧИЛИГИ ВА ЕТИШТИРИШ
АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ИЛМИЙ- ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ
(ПСУЕАИТИ)

"ВЎЗА СЕЛЕКЦИЯСИ, УРУҒЧИЛИГИ ВА ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ ҲАМДА УНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ"

мавзудаги Республика илмий-амалий
конференцияси материаллари тўплами
(2017 йил, 20 декабрь)

ТОШКЕНТ – 2017

ни
 ... 187
 .Ф.,
 ви
 ... 189
 ос
 ... 196
 уб
 да
 ... 199
 ги
 ик
 ... 202
 Э.
 ли
 ... 204
 МОС
 И
 ГА
 И
 и
 ак
 .. 207
 НИ
 ни
 ик
 ... 210
 Г.,
 к
 ... 213
 Г.,
 ов
 .. 217
 ок
 га
 ... 220

КОЗУБАЕВ Ш., ТУРАБХОДЖАЕВА М., АБДУВОҲИДОВ Г., Уруглик чигитни стандартлаштиришнинг ютуқлари ва истиқболлари.....	224
МАМАРАХИМОВ Б.И., КОЗУБАЕВ Ш.С., ШОДИЕВА О. Ғўза уруғчилигида хориж амалиёти.....	228
АЙДАРОВ Ш.Г., АБДУРАХМАНОВА Н.Д., МАМАДАЛИЕВА Ф.Г. Реальные возможности полноты использования плотности семян при подготовке посевного материала в повышении урожайности.....	234
VI-СЕКЦИЯ	
ТУПРОҚҚА ИШЛОВ БЕРИШ, ЭКИН ЕРЛАРИНИНГ УНУМДОРЛИГИНИ САҚЛАШ ВА ОШИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ	
НАЗАРОВ Р. Тупрок умумдорлиги мўл ҳосил гарови.....	239
НАЗАРОВ Р. Повышение плодородия почвы.....	241
НЕГМАТОВА С.Т., ХАЛИКОВ Б.М. Чуқур ишловнинг тупрок намлигига таъсири.....	245
ХАСАНОВА Ф.М., КАРАБАЕВ И.Г., МАВЛЯНОВ Д. Ўсимлик қолдигини миқдорлари ҳамда ишлов бериш усуллари тупроқнинг донадорлигига ҳамда экинларнинг ҳосилдорлигига таъсири.....	248
НИЯЗАЛИЕВ Б.И., ТАДЖИЕВ С.М., ТИЛЛАБЕКОВ Б.А. Маҳаллий хом ашёдан тайёрланган таркибида микроэлементи бўлган суперфосфат ўғити қўлланилганда тупрок таркибидаги мис ва молибден миқдорига таъсири.....	252
НАМОЗОВ Ф.Б., ИМИНОВ А.А. Қисқа навбатли алмашлаб экиш тизимларида етиштирилган экинларни тупрок унумдорлигига таъсири.....	255
ТУНГУШОВА Д.А., БЕЛОУСОВ Е.М., ОЧИЛДИЕВ Н.Н., ТАШКУЗИЕВ М.М., КАРИМБЕРДИЕВА А.А. Влияние внесения нетрадиционного минерального сырья и отходов горнорудной промышленности на содержание микроэлементов в почве и растении.....	259
БЎРИЕВ Я., АБДУЛЛАЕВ Ж.У. Деҳқончиликда экинларни алмашлаб экишнинг сирини мадада?.....	263
БЎРИЕВ Я., АБДУЛЛАЕВ Ж.У. Ҳамкор экин ҳам – экин.....	265
АБДУЛЛАЕВ Ж.У., БЎРИЕВ Я., ДЖУМАЕВ Ш. Ғўза қатор ораларига ишлов бериш чуқурликларини тупроқнинг ҳажм массасига таъсири.....	268
БЎРИЕВ Я., АБДУЛЛАЕВ Ж.У. Қашқадарё вилоятининг тақирсимон тупроқлари шароитида такрорий экинлардан бўшаган майдонларга парваришланган оралик экинларни кўрсаткичлари.....	271
БОЛТАЕВ С., МАМАТАЛИЕВ И., ХОЛИҚОВ А. Турли маҳаллий ўғитлар ва ховдаг бентонити асосида тайёрланган компостларнинг тупрок унумдорлигига таъсири.....	274

**ТУРЛИ МАҲАЛЛИЙ ҲҒИТЛАР ВА ХОВДАГ БЕНТОНИТИ
АСОСИДА ТАЙЁРЛАНГАН КОМПОСТЛАРНИНГ ТУПРОК
УНУМДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ**

**С.Болтаев, катта илмий ходим, к.х.ф.н, Сурхондарё ИТС,
кичик илмий ходимлар И.Маматалиев, А.Холиков**

ПСУЕАИТИ

В статье приводятся данные по влиянию разных местных удобрений и компостов приготовленных на основе бентонита Ховдаг на плодородие почвы.

The paper presents the impact of different local manures and composts prepared from the bentonite clay of Khovdak on soil fertility.

Мухтарам президентимиз Ш.Мирзиёевнинг ташаббуси билан Республиканинг тупрок унумдорлиги паст ерларида кишлок хўжалик экинларини жойлаштириш ва уларни етиштириш агротехнологияларини такомиллаштириш бўйича чора тadbирлар ишлаб чиқилди. Республикамизда саҳроланиш тупрокнинг турли даражада шўрланиши ва унинг унумдорлик даражасининг пасайиб кетиши олдини олишда қўлланиладиган агротadbирларнинг давлат сиёсати даражасига кўтарилиши табиатнинг ноёб неъматини ерни унинг унумдорлигини сақлаб қолишда муҳим замин яратади. Мавжуд ресурслардан тўғри фойдаланиш, тупрок унумдорлигини сақлаш ва ошириб бориш, экинларни парваришланишнинг илмий асосланган, такомиллашган агротехнологияларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш ҳамда сифатли ҳосил етиштириш энг муҳим масалалардан ҳисобланади.

Республикамизда тупрок унумдорлигини ошириш учун илмий асосланган мелiorатив ва агротехник тadbирлар амалга оширилмоқда. Минерал ва маҳаллий ҒҒитлар тақчиллигини юмшатиш, тупрокнинг сув-физик хоссаларини яхшилаш, унумдорлигини оширишда ноанъанавий агрорудаларни қўшимча озика сифатида фойдаланиш яхши натижалар бериши аниқланган.

Ноанъанавий агрорудалар глауконит, фосфорит ва бентонит лойқалари қўшлаб макро ва микро унсурларга бой бўлиб, улар турли усулларда ва меъёрларда тупроққа қўшимча озика сифатида берилганда тупрокнинг унумдорлик даражаси ошиб, зироатлардан қўшимча ҳосил олишга эришилмоқда.

Хорижий давлатларда турли ноанъанавий агрорудаларни қўшимча озика сифатида қўлланилганда кишлок хўжалик экинларининг ҳосилдорлиги 20-30% га кўпайганини аниқланган. (Дистанов У.Г., Котокова Т.П., 1996й) Сурхондарё вилоятидаги Ховдак конидан топишган бентонит лойқаси гўзада қўлланилганда, тупрокнинг сув-физик хусусиятлари яхшиланган ва экинлар

ҳосили 2-3 ц/га ортган, лекин Ховдак бентонит лойқаси ва турли органик ўғитлар асосида тайёрланган компостнинг туپроқ унумдорлиги, унинг агрофизик хоссаларига ҳамда ғалланинг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлик кўрсаткичларига таъсирини ўрганиш борасида тадқиқотлар ўтказилмаганлиги учун ушбу мавзу долзарбдир. Ғалла экинни юқори кўчат қалинлигидаги ўсимлик бўлганлиги ҳамда поник илдизлиги сабабли туپроқ хайдов қатлаמידан кўп миқдорда озикани ўзлаштиради.

Бизнинг ишимизда органоминерал компостларни тайёрлашда бентонит ва маҳаллий органик ўғитлар сарфини имкон қадар камайтириш мақсадида ярим чириган ҳолдаги қорамол гўнги ўрнига кўй гўнги ва паранда қийи асосида компостлар тайёрланиб, хомашё сарфи 15-20 фозга камайтирилишига эришилди.

Кейинги пайтларда туپроққа бериладиган органик озикаларнинг тақчиллиги сезилаётган бир пайтда туپроқ унумдорлигини сақлаш ва уни яхшилаб бориш зироатлардан айниқса кузги бугдойдан юқори ва сифатли ҳосил олишда замонавий ресурстежамкор технологиялардан фойдаланиш энг долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда.

Бентонит асосда тайёрланган компостларни гўзада қўллашнинг меъёр ва муддатлари борасида кўплаб илмий тадқиқот ишлари амалга оширилган, лекин унинг турли меъёрлари самарадорлигини янада ошириш мақсадида ҳар хил маҳаллий гўнлар (кўй гўнги, паранда қийи) билан аралаштириб, тайёрланган компостларни ғаллада қўллашнинг илмий асосланган агротехнологияси устида етарлича изланишлар ўтказилмаган.

Шуларни ҳисобга олган ҳолда Сурхондарё вилоятининг тақирсимон ўтлоқи туپроқлари шароитида кузги бугдойнинг ҳосилдорлигини ошириш ва туپроқ унумдорлигини сақлаш ҳамда маҳаллий хомашёлар сарфини имкон қадар камайтириб самарасини кўнайтириш мақсадида кўй гўнги ҳамда паранда қийи ва Ховдак бентонит лойқаси асосида тайёрланган компостларнинг туپроқ сув-физик хусусиятларига, туپроқдаги азот, фосфор ва калийнинг ўзгаришига ҳамда башоқли-дон экинларининг ҳосилдорлигига таъсирини ўрганиш мақсадида илмий тадқиқот иши олиб борилди. Олинган маълумотларга кўра, турли органик ўғитлар ва бентонит асосида тайёрланган компостларнинг таъсирида туپроқ сув-физик хусусиятлари яхшиланиб, қўлланилган компостларнинг энг мақбул меъёри (10т куй гўнги+6т бентонит) асосидаги 16 т/га компост қўшимча равишда қўлланилган вариантда амал даври бошида туپроқнинг 0-30 см қатламида ҳажм массаси $1,29 \text{ гр/см}^3$ ва 30-50 см да $1,37 \text{ гр/см}^3$ ни ташкил этиб, компостлар қўлланилмаган фақат мавсумда (N-150, P-105 ва K-75 кг/га) фойдалана маъдан ўғитлар билан озиклантирилган назорат вариантга нисбатан $0,04-0,05 \text{ гр/см}^3$ га камайганлиги кузатилди.

Таъкидлаш керакки қўшимча равишда 11т яъни (5т товук қийи +6т бентонит асосидаги) компост қўлланилган вариантда ҳам туپроқ ҳажм массасининг назоратга нисбатан фарқи $0,03-0,04 \text{ гр/см}^3$ га камайганлиги кузатилди.

Тажрибада 10г кўй гўнги ўрнига 5т товук кийи ишлатиш билан сарфланадиган органик ўғитлар сарфини анча камайтириб самарасини оширишга эришилди.

Мавсум охирига келиб (компостлар) қўлланилмаган барча вариантларда тупроқ ҳажм массасининг ошиб бориши кузатилди лекин кўшимча компостлар солинган вариантларда бу кўрсаткич 0,02-0,03 гр/см³ га камайганлиги аниқланди. Тупроқнинг сув ўтказувчанлиги ҳам турли меъёردа компостлар қўлланилган вариантларда яхшиланганлиги кузатилиб, 6 соат давомида мавсум бошида ва охирида компостлар қўлланилмаган (назорат) га нисбатан 22,0-31,0 м³га кўп сув ўтканлиги аниқланди.

Қўлланилган компостлар тупроқдаги озика унсурларининг ўзгаришига таъсир этиб тупроқдаги гумус, умумий азот ва фосфор миқдори галла йиғимидан сўнг олинган таҳлилларга кўра назоратга нисбатан компостлар қўлланилган вариантларда 0-30 см тупроқ қатламда 0,013; 0,005; 0,007 % га ошганлиги кузатилди. Шунингдек ҳаракатчан шаклдаги азот, фосфор ва калийнинг ўзгариши ҳам кўшимча равишда 11-16 т/га компост қўлланилган вариантларда тупроқнинг 0-30; 30-50 см қатламларида назоратга нисбатан 0,7-1,0; 1,0-1,3; 11,0-16,0 мг/кг га юқори бўлганлиги аниқланди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Диستانов У.Г., Котокова Т.П. Природные сорбенты и охрана окружающей среды. // Химизация с/х .1996, № 9, Стр. 34-39.

УЎТ: 631.452/461:631-512

ТАКРОРИЙ ВА СИДЕРАТ ЭКИНЛАРНИНГ ГЎЗАНИНГ ЎСИШИ РИВОЖЛАНИШИ ВА ХОСИЛ ТЎПЛАШИГА ТАЪСИРИ

М.Таджнев, К.М.Таджнев, Н.Н.Очилдиев

ПСУЕАЙТИ Сурхондарё илмий-тажриба станцияси, Термиз

В результате исследования установлено, что различные повторные, пожнивные сидеральные культуры и глубины их вспашки положительно выявляет на рост, развитие и плодоношение хлопчатника

Гўза ўсимлигининг жадал ўсиши ва ривожланиши ва хосил тўплашига тупроқ унумдорлиги, ўтмишдошлар, ўғит, сув меъёрлари, экиш муддати экиш усуллари, тупроқда ишлов бериш қатламлар табиий таъсир кўрсатади. ПСУЕАЙТИ Сурхондарё илмий-тажриба станциясида ҳар хил даражада шўрланган, тақирсимон тупроқлари ва экстримал иқлим шароитларида ҚХА-9-099 “Сурхон-Шеробод воҳасида экстримал иқлим шароитларида янги қисқа навбатли алмашляб экиш тизимларида сидерат ва оралик экинларида сўнг тупроқнинг мақбул ҳайдаш чуқурлиги ҳамда гўзанин озиқлантириш муддатларини такомиллаштириш” мавзусида амалий тадқиқот тажрибаси 2015-2017 йилларда амалга оширилди.